

ԻՆՏԵԼԵԿՏԻ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ԵՎ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այս հոդվածում քննարկվում է «ինտելեկտ» հասկացությունը և դրա դերը գիտության մեջ: Ինտելեկտի հիմնախնդիրն ուսումնասիրել են բազմաթիվ հեղինակներ, ինչպես՝ Ֆ. Գալտոնը, Ժ. Պիաժեն, Լ. Տերստոունը, Հ. Այզենկը, նաև Խ. Գարդները, Մ. Անդերսոնը և այլք: Հոդվածում ներկայացված են նաև ինտելեկտի ուսումնասիրությանը վերաբերող հիմնական տեսությունները՝ 2. Սպիրմենի «Ինտելեկտի երկֆակտոր տեսությունը», Մ.Անդերսոնի «Ինտելեկտի և ճանաչողության զարգացման տեսությունը», Խ. Գարդների «Բազմակի ինտելեկտի տեսությունը» և այլն:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ. ինտելեկտ, ինտելեկտուալ կարողություն, մտածողություն:

Աշխատանքը նվիրված է «ինտելեկտ» հասկացության ուսումնասիրմանը, քանի որ այն գիտության մեջ վիճաբարության է: Գալտոնիք չէ, որ մեր օրերում ամենուր, պատեհ և ոչ պատեհ առիթներով արծարծվում է «ինտելեկտ» հասկացությունը: Խոշոր գործատուներն աշխատանքի ընդունելիս կարևորում են աշխատողի ինտելեկտուալ կարողությունները, շատ կրթական օջախներ ևս կարևորում են բարձր ինտելեկտուալ կարողություններով սովորողների ընդունելությունը, իսկ ինչպե՞ս են այն սահմանում, ի՞նչ տեսություններ են առաջադրվել և ո՞ր գիտնականների կողմից: Ահա այստեղից էլ բխում է «ինտելեկտի» հիմնախնդրի ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը: «Ինտելեկտ» բառը լատիներեն ծագում ունի, ծագել է

«intellectus» բառից, որը նշանակում է իմացություն [1, էջ 29]: Մարդու ընդունակությունների հիերարխիական ամբողջությունը, որով բնութագրվում է նրա մտածողության պրոցեսների մակարդակը, նոր իրադրությունները ճիշտ ըմբռնելու և ինքնուրույնաբար խնդիրներ լուծելու, ընկալած ինֆորմացիայի տարբեր բաժինների միջև կապեր հաստատելու հնարավորությունն է: Ինտելեկտը դրսևորվում է բոլոր իմացական պրոցեսներում և չի հանգեցնում դրանցից որևէ մեկին, թեև մտքի հիմնական որակները (խորությունը, լայնությունը և այլն) նաև բանականության հիմնական որակներն են: Ինտելեկտի բարձր մակարդակը թույլ է տալիս հաջողությամբ իրագործել գործունեության զանազան տեսակներ և ճիշտ արտացոլել ու ձևավոխել իրականությունը [1, էջ 29]:

Ինտելեկտի հիմնախնդրին անդրադարձել են բազմաթիվ ռուսական և արտասահմանյան հեղինակներ: Ինտելեկտի ուսումնասիրության հարցում մեծ ավանդ ունեն Ֆ. Գալտոնը [4], Ժ. Պիաժեն [7], Լ. Տերստոունը [4, էջ 29], Հ. Այզենկը [3], հետագայում նաև Խ. Գարդները, Մ. Անդերսոնը և այլք: Ինտելեկտի արդյունքների կոմպոնենտների ուսումնասիրման փորձեր են արել գեշտալտ հոգեբաններ՝ Մ. Վերտհայմերը, Վ. Կյոլերը, 20-րդ դարի ֆրանսիացի հոգեբաններ Ա. Բինեն և Տ. Սիմոնը, ովքեր առաջարկեցին մտավոր օժտվածության աստիճանի ստուգման սոցիալական թեստերը [4, էջ 119]:

Հայտնի անգլիացի հոգեբան Հանս

Յուրգեն Այգենկն [3] ինտելեկտի վերաբերյալ գրել է, որ այն գիտական հասկացություն է, այնպես ինչպես ծանրության ուժն է, քիմիական կապերը, էլեկտրաէներգիան: Ինտելեկտ հասկացությունը մարդիկ հայտնաբերել են, որպեսզի կարգի բերեն և համակարգեն գիտական գիտելիքները [3, էջ 111]: Նա նշում է նաև, մինչ ինտելեկտի սահմանումը տալը պետք է հստակեցնել նրա երեք բաղկացուցիչները՝ կենսաբանական ինտելեկտը, հոգեչափական ինտելեկտը և սոցիալական ինտելեկտը: Առանց այդ երեք կետերի հստակեցմանը, տարբերակմանը մենք չենք կարող բացահայտել ինտելեկտ հասկացությունը: Հ. Այգենկը կարևորեց սոցիալական ինտելեկտի դերը, որը ներառում է կրթությունը, առողջությունը, մշակութային ներգործությունը: Հոգեչափական կողմը դաստիարակությունն է ընտանիքում, կրթությունը, իսկ կենսաբանական ինտելեկտը ֆիզիոլոգիական և գենետիկ կողմն է ներառում: Այստեղից էլ սահմանեց՝ ինտելեկտը կենսաբանական, հոգեչափական և սոցիալական կոնցեպցիաների միասնությունն է [3, էջ 112]:

Հայտնի հոգեբան Ժ. Պիաժեն (1951թ.) ինտելեկտը նկարագրում է որպես զարգացման կարողություն և գիտելիքների վերարտադրություն: Նա հետևյալ օրինակն ու համեմտությունն է առաջարկել՝ ինտելեկտը նման է տան կառուցումանը: Նա կարծում էր տան կառուցումը կախված է ոչ միայն կառուցողի հնարավորություններից, այլ նաև այն նյութերից, որոնցից նա օգտվում է: Նույնը ինտելեկտի դեպքում է, մարդը կարող է ունենալ բարձր ինտելեկտուալ կարողություններ, բայց կարևորն այն է, թե նոր ստացած գիտելիքներից ինչպես է օգտվում: Այստեղից էլ նա եզրակացրեց՝ որքան ուժեղ է անհատի պահանջմունքների բավարարման ստիմուլը, այնքան ուժեղ է նրա հակազդումն այդ պահանջմունքի նկատմամբ [6, էջ 32]: Այստեղ հարց է ծագում, թե որտեղից

է սկիզբ առնում այդ պահանջմունքների բավարարման ստիմուլը, որը նպաստում է ինտելեկտի զարգացմանը: Այդ մասին, արդեն Անաստազին, գրում է, որ շրջապատը, որը առաջարկում է անհատին համապատասխան ստիմուլ, գրգռում է փոխազդեցությունը շրջապատող աշխարհի նկատմամբ, ազդում է մարդու հնարավորությունների վրա և աշխատեցնում գիտելիքներն ու հենց դրանով զարգացնում նրա ինտելեկտը: Անաստազին (1976թ.) բացահայտեց նաև, որ շրջապատի փոփոխությունները, օրինակ՝ ընտանեկան համակարգում (նոր երեխայի ծնունդ, առավել օժտված քույր կամ եղբայր, ծնողների բաժանում, հիվանդություն, մոտ մարդկանցից որևէ մեկի կորուստ) բացասական ձևով է ազդում երեխայի ինտելեկտի զարգացման վրա: Նման իրավիճակներում շատ հաճախ լուծումը կայանում է նրանում, որ պետք է ինտելեկտի գործակիցը բարձրացնել պոզիտիվ ինտերվենցիայի հիմքի վրա: Օրինակ՝ թերապիայի միջոցով, որը կայունացնում է երեխայի անհատականությունը: Նաև գոյություն ունի ներքին կապ ծնողների և ուսուցիչների հարաբերությունների՝ երեխայի նկատմամբ և նրա ինտելեկտի թեստավորման արդյունքների միջև [6, էջ 45]:

Ինտելեկտի սահմանում է տվել նաև անգլիացի հոգեբան 2. Սպիրմենը [2, էջ 26]: Նա կարծում է, որ ինտելեկտը մի ընդհանուր կարողություն է, որի աշխատանքը պայմանավորված է այն գործոնով, որը առանձնահատուկ է կոնկրետ տվյալ գործունեության համար: Եվ հետագայում նա առաջ քաշեց ինտելեկտի երկֆակտոր տեսությունը: Այդ ֆակտորներն են նա նշանակեց G և S ֆակտորներ [2, էջ 27]: Սա ինտելեկտի ուսումնասիրության միակ տեսությունը չէ: Ինտելեկտի ուսումնասիրության բազմաթիվ տեսություններ կան, դրանցից են՝ Լ. Տերստոունի «Ինտելեկտի բազմագործոն մատրիցների կորելյացիայի տեսությունը» [2, էջ 29], Խ. Գարդների

«Բազմակի ինտելեկտի տեսություն» [5, էջ 421], Մ. Անդերսոնի «Ինտելեկտի և ճանաչողության զարգացման տեսություն» [5, էջ 423] և այլն: Անդրադարձ կատարենք այդ տեսություններից մի քանիսին ևս:

Խ. Գարդներն [5, էջ 421] ինտելեկտը դիտարկում էր իբրև խնդիրներ, հարցեր լուծելու կարողություն: Ըստ նրա՝ ինտելեկտը մի քանի տեսակ ունի, որն էլ պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ խնդիրները տարբեր լուծումներ կարող են ստանալ՝ վերբալ, երաժշտական-ձայնային, ներանձնային և այլն: Իր առաջարկած տեսությունը կոչեց «Բազմակի ինտելեկտի տեսություն»: Ինտելեկտուալ կարողություններն ըստ Խ. Գարդների յոթն են՝ վերբալ ինտելեկտ, երաժշտական ինտելեկտ, մաթեմատիկական-տրամաբանական, տարածական ինտելեկտ, մարմնական-կինեսթետիկ ինտելեկտ, ներանձնային ինտելեկտ, միջանձնային ինտելեկտ [5, էջ 421]:

Սակայն, Խ. Գարդների առաջարկած տեսության նկատմամբ հետազայում առարկություններ ներկայացրեց հոգեբան Մայք Անդերսոնը [5]: Մասնավորապես նա գտնում էր, որ Խ. Գարդները հստակ չի բաժանել բազմակի ինտելեկտուալ կարողության բնույթը: Անդերսոնը գտնում էր, որ Խ. Գարդները մեկ վարքի ձևի տեսանկյունից է բաժանել ինտելեկտը, մեկ կոգնիտիվ պրոցեսների տեսանկյունից, մեկ ուղեղի կառուցվածքի տեսանկյունից: Այս անորոշությունից դուրս գալու և ընդհանուր ինտելեկտը սահմանելու համար նա հետևեց Տերստոունին: Դրա հիման վրա առաջադրեց իր տեսությունը և կոչեց «Ինտելեկտի և ճանաչողության զարգացման տեսություն» [5, էջ 423]: Համաձայն Անդերսոնի, ինտելեկտը ներառում է երկու «յուրահատուկ կարողություն»: Դրանցից մեկը կապված է լեզվամաթեմատիկական արտահայտման հետ, մյուսը՝ տարածական տեսողական գործառնության հետ [5, էջ 424]:

Ի տարբերություն Անդերսոնի առաջարկած տեսության, Ստերնբեռզը առաջարկեց իր եռաստիճան տեսությունը, որը դիտարկում է անհատական փորձի, ինչպես նաև ինֆորմացիայի մշակման հիմնական մեխանիզմները [5, էջ 425]: Նրա տեսությունը բաղկացած է հետևյալ երեք բաժիններից՝ կամ սուբտեսություններից՝ բաղկացուցչային սուբտեսություն, փորձարարական (էքսպերիմենտալ) սուբտեսություն, կոնտեքստային սուբտեսություն: Ըստ Ստերնբեռզի, սրանցից առավել մշակվածն ու կիրառելի բաղկացուցչային սուբտեսությունն է, որը վերաբերվում է մտածողության գործընթացին, սակայն միայն բաղկացուցչային սուբտեսությունով հնարավոր չէ ամբողջապես մեկնաբանել մարդկանց միջև անհատական առանձնահատկություններն ու տարբերությունները ինտելեկտուալ ոլորտում, քանի որ ինտելեկտի մեկնաբանման ոլորտում կարևոր է նաև անհատի վրա մշակութային ազդեցությունը և անհատական փորձը [5, էջ 425]:

Այսպիսով՝ ինտելեկտը մարդու մտածողության պրոցեսի բաղկացուցիչն է, որը խիստ անհատական է: Այստեղ մենք հակված ենք կրկին անդրադառնալու Հ. Այզենկի առաջարկած այն մտքին, որ մարդու ինտելեկտի զարգացման վրա ազդում են ոչ միայն ժառանգականությունը, այլև արտաքին սոցիալական միջավայրը՝ դաստիարակությունը, կրթությունը, մշակույթը, անհատի սոցիալական ստատուսը: Կարծում ենք, որ ինտելեկտը բազմակողմանի է և գործունեության տարբեր ոլորտներում դրսևորվում է յուրովի: Այստեղ էլ հանգում ենք Խ. Գարդների ինտելեկտի վերաբերյալ սահմանմանը, համաձայն որի, ինտելեկտը խնդիրների լուծման կարողությունն է [5]: Ինտելեկտի վերաբերյալ մեր ուսումնասիրությունները շարունակվում են և հետազոտության արդյունքները կներկայացնենք մեր հետագա աշխատանքներում:

ՊՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ա. Ա. Նալչաջյան, Հոգեբանական բառարան, Երևան, 1984թ.:
2. Дружинин В. Н , “Психология общих способностей” , 3–е издание 2007 г..
3. Айзенк Г.Ю “Іонїтие и определение интеллекта”// Вопросы психологии, 1995. – № 1. – С. 111–131.
4. «Краткий психологический словарь», Под общей редакцией А.В. Петровского и М.Т. Ярошевского, Москва 1985г.
5. Аткинсон Р.Л., Аткинсон Р.С., Э.Е. Смит, Д.Дж. Бем, С. Нолен–Хозксема.. «Введение в психологию». 15–е международное издание, Под общей редакцией В.П. Зинченко Санкт–Петербург, Прайм–Еврознак, 2007
6. Разжитие и диагностика способности//отв. Ред. Дружинин В. Н, Шадриков В. Д, Москва 1991 г.
7. Пиаже Ж. “Психология интеллекта” перев. А. М. Пятигорского. СПб., 2003.– 192 с.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТА В НАУКЕ И АНАЛИЗ ТЕОРИЙ

МАРИАНА АВETИСЯН

*АГПУ, кафедра прикладной психологии,
кандидат психологических наук, доцент*

ТАТЕВ АВETИСЯН

АГПУ, кафедра прикладной психологии, соискатель

В данной статье рассматривается понятие интеллекта и его место в психологической науке. Проблема интеллекта была исследована следующими авторами: Ф. Галтон, Ж. Пиаже, Л. Терстоун, Г. Айзенк а также Х. Гарднер, М. Андерсон и другие. Представлены основные теории интеллекта: Ч. Спирмен– “Двухфакторная теория интеллекта ”, М. Андерсон – “Теория интеллекта и когнитивного развития”, Х. Гарднер – “Теория множественного интеллекта ” и т д.

DEFINITION OF INTELLECT IN THE SCIENCE AND ANALYSIS OF THEORIES

MARIANA AVETISYAN

*Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan
Department of Applied Psychology,
Candidate of Psychological Sciences*

TATEV AVETISYAN

*Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan
Department of Applied Psychology, applicant*

This article discusses the concept of intelligence and its place in psychological science. The problem of intelligence was investigated by the following authors: F. Galton, Piaget, L. Thurstone, Eysenck, H. Gardner, M. Anderson and others.

The basic theories of intelligence such as Ch. Spearman–” Two–factor theory of intelligence “, M. Anderson – ”The development of cognitive intelligence”, H. Gardner – “The theory of multiple intelligences” and so on are being discussed.